

Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgra Dawida Mielnika
pt. "Polemika Filipona z Arystotelesem na tle zagadnienia odwieczności świata.
Argumentacja filozoficzna Jana Gramatyka
zawarta w dziele *De aeternitate mundi contra Aristotelem*"

W niniejszej recenzji poddamy ocenie rozprawę doktorską z zakresu historii filozofii antycznej, autorstwa p. mgra Dawida Mielnika, napisaną w Lublinie w roku 2021. Promotorem rozprawy jest p. prof. Monika Komsta z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jako przedmiot badań doktorant wybrał mało znanego i w niewielkim jeszcze stopniu przebadanego autora chrześcijańskiego, należącego do kultury greckiej, aleksandryjskiego uczonego Jana Filipona zwanego również Gramatykiem (VI w.). Praca liczy 202 strony, obejmuje 440 przypisów i 28 stron bibliografii, podzielonej na kilka części.

Autor podzielił swoją rozprawę na pięć rozdziałów i uzupełnił obszernym aneksem (s. 153-189), w którym znajduje się tekst grecki z zebranymi fragmentami z traktatu Jana Gramatyka o wieczności świata wraz z przekładem wykonanym przez doktoranta na język polski. Po aneksie następuje jeszcze grecko-polski słowniczek pojęć technicznych, zestawiony przez doktoranta.

* * *

Aby wnikliwie ocenić pracę doktorską z zakresu filozofii bierzemy zwykle pod uwagę wyraźne występowanie w tekście rozprawy jednej lub kilku cech pozytywnie wyróżniających dzieło naukowe. Praca może być mianowicie (1) oparta o poddawane analizie źródła obcojęzyczne, może zawierać (2) cenne przekłady autorskie tych źródeł z języków klasycznych na język polski, może polegać (3) na wnikliwej analizie tekstów filozoficznych, może także korzystać z (3) szeregu opracowań polskich i zagranicznych czy też (4) wносить do polskiej nauki wątki dotąd nieobecne czy też obecne w niej tylko marginalnie. Wysoko oceniamy także (5) duże rozmiary dobrych, wnikliwych prac, (6) zrealizowane ambicje dotyczące doboru ważnej problematyki, (7) wielość i różnorodność zastosowanych przypisów, albo wreszcie (8) znaczenie przeprowadzonych badań dla wypełnienia braków w porównawczym poznaniu ciągu autorów należących do jednej tradycji, wiodącego przez

stulecia od epoki, do epoki. Pozytywne wrażenia na recenzentach robi również (9) poprawny język, (10) jasność pojęciowa argumentacji, (11) przejrzystość długich rozumowań, (12) panowanie badacza nad źródłem, a więc rzetelne i kompetentne podążanie historyka za niuansami myśli autora z przeszłości.

Sądzę, że omawiana w tej recenzji praca doktorska posiada nie tylko jedną taką cechę pozytywnie wyróżniającą, ale ma w zasadzie wszystkie wymienione powyżej zalety. To decyduje o wartości tej pracy. Pan mgr Dawid Mielnik wybrał na warsztat swoich badań bardzo istotne zagadnienie z dziejów późnego antyku, a więc problem krytycznej recepcji i modyfikacji kosmologii Arystotelesa w myśli chrześcijańskiej.

Jan Gramatyk dokonał tego ważnego zadania, a więc prowadził analizy na rzecz dostosowanej recepcji kosmologii Arystotelesa dla kultury i nauki chrześcijańskiej. Starał się wykazać możliwe do przeprowadzenia zmiany w systemie Stagiryty, które pozwoliłyby zbudować na jego fundamencie kosmologię kreacjonistyczną, a więc ufundowaną na zasadzie *creatio ex nihilo*. Zadanie to grecki pisarz filozoficzny przeprowadził w zaginionym traktacie polemicznym o wieczności świata. Fragmenty tego dzieła przetrwały w dwóch pismach Symplicjusza, neoplatonczyka i naukowego przeciwnika Filopona w Aleksandrii.

Doktorant przeprowadził we *wprowadzeniu* i w *rozdziale pierwszym* (łącznie 51 stron) krytyczną refleksję nad stanem badań, poznał i opisał debaty toczące w szkole filozoficznej w Aleksandrii nad dziedzictwem Platona i Arystotelesa, przedstawił życiorys i dorobek głównego bohatera swoich badań, a następnie wybrał z edycji pism Symplicjusza zachowane tam (w formie cytatów) niewątpliwie autentyczne fragmenty z zaginionego traktatu Jana Gramatyka, pomijając nawiązania luźniejsze (por. s. 52). Na podstawie sporej liczby aż 143 takich greckich fragmentów zrekonstruował poglądy Filipona i poddał je analizie w porównaniu z pismami Arystotelesa. Analiza ta ukazała twórczy wkład Jana w dzieło chrześcijańskiej recepcji arystotelizmu w kulturze późnego antyku.

Rozdział drugi dotyczy koncepcji ruchu naturalnego, trzeci omawia ruch nieba, czwarty wieczności i niezniszczalności nieba, zaś piąty koncepcji stworzenia z niczego, uzasadnianej przez Jana Gramatyka. Podział pracy na części jest przejrzysty i prowadzi czytelnika przez wszystkie aspekty debaty Filipona z arystotelizmem. Dodatkowe podrozdziały rozjaśniają jeszcze i porządkują analizowany materiał. Pod względem struktury praca jest więc bardzo dobrze skonstruowana.

Przekład fragmentów z zaginionego traktatu Jana Filipona na język polski, dokonany przez autora pracy doktorskiej i dołączony do jej tekstu, to również istotne osiągnięcie naukowe. W zakończeniu Doktorant nie tylko jasno podsumował wyniki swoich badań, ale wskazał także na dalsze perspektywy badawcze dotyczące dorobku Jana Gramatyka.

Z lektury pracy dowiadujemy się, które tezy arystotelesowskiej fizyki zostały przyjęte, a które były poddane przez Jana modyfikacji bądź zostały odrzucone. Śledzimy argumenty naukowe, sylogistyczne, ale też te prawdopodobne i retoryczne na rzecz nowej fizyki, wnikamy w ich logikę, w strukturę i w znaczenie. Możemy usytuować Filipona na osi czasu wiodącej od antyku aż do scholastyki i do myśli nowożytnej, w której arystotelizm był recypowany, modyfikowany, a w końcu został odrzucony na rzecz fizyki klasycznej. Najbardziej chyba dobitnym przykładem nowoczesnego podejścia Jana Gramatyka do arystotelizmu, jest odrzucenie rozróżnienia na świat podksiężycowy i nadksiężycowy, czyli rezygnacja z teorii eteru i miejsc naturalnych. Do takiego krytycznego ujęcia wrócili autorzy w okresie późnej scholastyki, np. Jan Buridan i następnie polscy uczeni, a wśród nich Mikołaj Kopernik podczas swoich studiów na Akademii Krakowskiej, krótko przed sformułowaniem przez niego heliocentrycznego modelu kosmosu.

* * *

Wśród drobnych słabości recenzowanej rozprawy mogę wymienić nieco mylące użycie w tytule dwóch różnych imion tego samego autora oraz sugestię, że polemika toczyła się na bieżąco, w czasach Arystotelesa, pomiędzy żywymi filozofami, a nie tylko na drodze komentarzy do tekstów, które powstały siedemset lat wcześniej niż pisma Filipona.

Autor posługuje się bardzo dobrym, sformalizowanym wręcz językiem o tendencji scholastycznej, suchym i jasnym, chociaż w kilku miejscach staje się niejasny. Gdy np. wprowadza kategorię ciężaru i lekkości w fizyce Arystotelesa (s. 61), to na samym początku powinien podkreślić, że inaczej niż współcześnie, lekkość nie była dla Stagiryty małym ciężarem, ale cechą przeciwną. Idea ta występuje dalej, ale pewna niejasność może skonfundować słabiej zorientowanego czytelnika.

Mylące może być także greckie określenie "astrologowie" (s. 64), które oznaczało w tej epoce po prostu astronomów. Niezbyt precyzyjne jest też nawiązanie do teorii epicykli (tamże), która była podstawą dzieła Ptolemeusza i pracy astronomów, ale nie Arystotelesa i kosmologów, chociaż opierała się na tej samej fizyce (tamże).

W paru miejscach tekst wymaga korekty stylistycznej, zwłaszcza gdy chodzi o nadużywanie rzeczownika "osoba" w stosunku do pisarzy antycznych (lepiej pisać ludzie, uczeni, badacze, itp.). Tego typu drobne mankamenty można będzie jednak łatwo usunąć, gdy rozprawa zostanie skierowana - na co liczę - do redakcji i do druku w dobrym wydawnictwie prac filozoficznych. Dla poprawienia tekstu, warto jeszcze dodać, że na stronie 12 czytamy o "nominacjach pogańskich", podczas gdy należałoby powiedzieć o "denominacjach".

Czytelnik może mieć wrażenie, że język autora jest monotony i mało urozmaicony. To jednak tylko pierwsze wrażenie, gdyż p. Mielnik stosuje wysoką dyscyplinę dla języka

swej narracji, jest jasny i zwięzły, koncentruje swą uwagę na istocie rekonstruowanych, dość trudnych koncepcji.

Wielość i różnorodna zawartość przypisów bardzo dobrze odnosi czytelnika do wielu, często najnowszych opracowań dziejów filozofii. Praca jako całość jest więc dobrze skomponowana, uporządkowana i precyzyjna.

* * *

Na podstawie powyższych refleksji nad całością omawianego osiągnięcia naukowego, składam jednoznaczny, pozytywny wniosek do Wysokiej Rady Naukowej Wydziału Filozoficznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie **o dopuszczenie Pana magistra Dawida Mielnika do dalszych etapów przewodu doktorskiego**. Sądzę, że wysoki poziom rozprawy doktorskiej, duże znaczenie jej tematu dla badań źródłowych nad filozofią późnego antyku oraz dokładność przeprowadzonych analiz predestynują Autora do prowadzenia dalszych badań naukowych z zakresu historii filozofii na wysokim poziomie merytorycznym. Gratuluję Pani Promotor zdolnego ucznia. Na koniec dodam, że moim zdaniem recenzowana rozprawa powinna być wyróżniona przez Radę Wydziału i wydana drukiem jako monografia naukowa.



Prof. dr hab. Marcin Karas